

कस्तो हुनुपर्छ विद्यार्थी काउन्सिल? विद्यालय र कलेजहरूका लागि एक सम्भावित मोडेल

सरकारले 60 दिनभित्र विद्यार्थी संगठन खारेज गर्ने निर्णय गरेको छ। विद्यालय/विश्वविद्यालय हाताबाट दलीय विद्यार्थी संगठनका संचना हटाई 90 दिनभित्र विद्यार्थी काउन्सिल/भ्वाइस अफ स्टुडेन्ट संयन्त्र विकास गर्ने उक्त कार्यसूचीमा भनिएको छ।

अतः विद्यालयमा विद्यार्थी काउन्सिल गठन गरेको खण्डमा यसरी पनि सोच्न सकिन्छ :

Image generated from Chatgpt

प्रस्तावित संरचना

प्रस्तावित विद्यार्थी काउन्सिलको नेतृत्व संरचना दुई तहमा आधारित हुनेछ, कार्यकारी समिति र विभागीय संरचना।

कार्यकारी समिति

कार्यकारी समितिमा पाँच सदस्य रहने प्रस्ताव गरिएको छ।

- अध्यक्ष
- उपाध्यक्ष
- सचिव
- कोषाध्यक्ष

विभागीय संरचना

विद्यार्थीहरूको रुचि, सीप विकास र कार्यक्रम सञ्चालनलाई व्यवस्थित बनाउन चारवटा विभाग गठन गर्न सकिन्छ। प्रत्येक विभागमा दुई जना सह-प्रमुख रहने व्यवस्था गर्न सकिन्छ।

यस प्रकारको विभागीय संरचनाले परिषदलाई केवल औपचारिक संस्था मात्र नभई विद्यालय जीवनमा सक्रिय कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संयन्त्रका रूपमा विकास गर्न सक्छ।

लोकतान्त्रिक निर्वाचन प्रक्रिया

विद्यार्थी काउन्सिलको विश्वसनीयता र वैधानिकता सुनिश्चित गर्न खुला र प्रतिस्पर्धात्मक निर्वाचन प्रणाली आवश्यक हुन्छ।

- उम्मेदवार: कक्षा 9 र 10 का विद्यार्थीहरूले कार्यकारी पद तथा विभागीय प्रमुख पदका लागि उम्मेदवारी दिन सक्ने।
- मतदाता: कक्षा 6 देखि 10 सम्मका सबै विद्यार्थी मतदान गर्न योग्य हुने।
- प्रतिस्पर्धा: प्रत्येक पदमा कम्तीमा दुई उम्मेदवार अनिवार्य हुने, जसले वास्तविक लोकतान्त्रिक छनोट सुनिश्चित गर्दछ।

उम्मेदवारहरूले आफ्नो घोषणापत्र (Manifesto) प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ, जसमा योजना, बजेट र स्पष्ट लक्ष्यहरू उल्लेख गरिनेछन्। विद्यालयले सभाहरू वा सूचना पाटी मार्फत उम्मेदवारहरूलाई आफ्ना कार्यक्रम सार्वजनिक रूपमा प्रस्तुत गर्ने अवसर उपलब्ध गराउनुपर्छ।

निर्वाचनको समयतालिका, नियम, मतगणना प्रक्रिया तथा आचारसंहिता अग्रिम रूपमा सार्वजनिक गरिनु लोकतान्त्रिक पारदर्शिताको आधारभूत सर्त हो।

सल्लाह र मार्गदर्शन

विद्यार्थी काउन्सिलको गतिविधि विद्यालयको समग्र नीति र सुरक्षा मापदण्डसँग मेल खान आवश्यक हुन्छ। त्यसका लागि दुई तहको सल्लाहकारी संरचना प्रस्ताव गरिएको छ।

- **प्रधानाध्यापक:** प्रमुख सल्लाहकारका रूपमा परिषद्का गतिविधिहरू विद्यालय नीति तथा बाल-सुरक्षा मापदण्डसँग मेल खान सुनिश्चित गर्ने।
- **शिक्षक सल्लाहकार:** काउन्सिलको कार्यक्रम कार्यान्वयन, अभिलेख व्यवस्थापन र समन्वयमा मार्गदर्शन गर्ने।

सल्लाहकारहरूको भूमिका निर्देशन दिनेभन्दा पनि मार्गदर्शन र सहजीकरण गर्ने हुनुपर्छ। विद्यार्थीहरूको लोकतान्त्रिक निर्णय प्रक्रियामा अनावश्यक हस्तक्षेप नगर्नु यस संरचनाको महत्वपूर्ण सिद्धान्त हो।

उत्तरदायित्व र पारदर्शिता

विद्यार्थी काउन्सिल केवल पद वितरण गर्ने संरचना नभई उत्तरदायी संस्था हुनुपर्छ।

- त्रैमासिक रूपमा गतिविधि तथा आर्थिक प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने
- बैठकका निर्णयहरू अभिलेख र सूचना पाटीमार्फत साझा गर्ने
- विद्यार्थी प्रतिक्रिया संकलनका लागि सुझाव पेटिका, सर्वेक्षण र खुला छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

आर्थिक पारदर्शिताका लागि कोषाध्यक्षको खातालाई शिक्षक सल्लाहकारले नियमित रूपमा समीक्षा गर्ने र प्रत्येक सत्रमा औपचारिक लेखापरीक्षण गरिने व्यवस्था गर्न सकिन्छ।

काउन्सिल कुनै पनि राजनैतिक, धार्मिक वा सामाजिक विवाद सिर्जना गर्ने गतिविधिमा संलग्न हुन पाउने छैन। विद्यालय बाहिर सञ्चालन गरिने सबै कार्यक्रम तथा बैठकहरूका लागि प्रधानाध्यापक/प्रमुख सल्लाहकारसँग पूर्वपरामर्श गरी आवश्यक अनुमति लिनु अनिवार्य हुनेछ।

स्रोत र बजेट व्यवस्थापन

विद्यार्थी काउन्सिलको प्रभावकारी सञ्चालनका लागि न्यूनतम आर्थिक स्रोत आवश्यक हुन्छ। सम्भावित स्रोतहरू यसप्रकार हुन सक्छन्:

- विद्यालयको वार्षिक बजेटबाट छुट्टाइएको परिषद् कोष
- स्थानीय सरकार वा शिक्षा कार्यालयबाट साना अनुदान
- विद्यालय स्वीकृत धनसंकलन कार्यक्रम
- पूर्वविद्यार्थी वा स्थानीय संस्थासँग सहकार्य

सबै खर्च कार्यकारी समितिबाट स्वीकृत भई पारदर्शी रूपमा अभिलेख गरिनु अनिवार्य हुनुपर्छ।

नेतृत्व विकासको अवसर

विद्यार्थी काउन्सिल केवल प्रतिनिधित्वको संरचना मात्र होइन; यो नेतृत्व सिक्ने प्रयोगशाला पनि हो। नवनिर्वाचित सदस्यहरूका लागि नेतृत्व विकास, कार्यक्रम व्यवस्थापन, वित्तीय साक्षरता, द्वन्द्व समाधान र समावेशी अभ्याससम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरिनुपर्छ।

यस प्रक्रियाले विद्यार्थीहरूलाई भविष्यमा जिम्मेवार नागरिक, सामाजिक नेता र नीति निर्माताको रूपमा विकसित हुन मद्दत गर्न सक्छ।

अन्यमा

नेपालका विद्यालयहरूमा लोकतान्त्रिक अभ्यास, नेतृत्व विकास र विद्यार्थी सहभागितालाई संस्थागत गर्न विद्यार्थी परिषद् प्रभावकारी माध्यम बन्न सक्छ।

यदि संरचना स्पष्ट, निर्वाचन पारदर्शी, भूमिका परिभाषित र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गरिएको खण्डमा काउन्सिलले विद्यालय जीवनलाई थप सक्रिय, रचनात्मक र सहभागी बनाउन सक्छ।

विद्यालय-केन्द्रित, कार्यक्रम-आधारित र लोकतान्त्रिक विद्यार्थी काउन्सिल स्थापना गर्न सकिएमा यसले केवल विद्यालय प्रशासनलाई मात्र सहयोग गर्ने होइन, भविष्यका जिम्मेवार नागरिक तयार पार्ने विद्यालयीय अभ्यास पनि बन्न सक्छ।

नामग्याल घले

प्रोजेक्ट लिड, Social Lab Nepal

विद्यालय, +2 तथा स्नातक तहमा विद्यार्थी काउन्सिल नेतृत्वको अनुभव